

ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ТА УКРАЇНСЬКИХ ТРАДИЦІЙ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ, ЩОБ ОПАНУВАТИ УКРАЇНСЬКУ МОВУ ЯК ІНОЗЕМНУ

Ольга Рижченко

(Україна)

Стаття присвячена проблемі викладання української мови як іноземної, яке неможливо без позакласного знайомства майбутніх студентів з українською культурою та українськими традиціями. Цікавим та інформативним може бути проведення так званих днів української кухні або української вишиванки, що дозволять іноземним студентам, так би мовити, спробувати Україну на смак та примірити на себе.

Ключові слова: лінгвокультурологічна компетентність, міжкультурна освіта, позакласні заходи, українська культура.

STUDYING OF UKRAINIAN CULTURE AND UKRAINIAN TRADITIONS AS AN EFFECTIVE MEANS TO MASTER THE UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

Olga Ryžčenko

The article deals with the problem of teaching Ukrainian as a foreign language, which is impossible without learning of the Ukrainian culture and traditions by future students. It could be interesting and informative to organize so-called days of Ukrainian cuisine or Ukrainian embroidery that will allow foreign students to experience Ukraine, to “taste” it and to try it on.

Key words: linguo-cultural competence, intercultural education, extracurricular activities, Ukrainian culture.

На сьогоднішній день світовий економічний розвиток вимагає підготовки високоякісних фахівців, які володіють однією або декількома іноземними мовами. Як відомо, найпоширенішою іноземною мовою у світі є англійська, тому її викладання останнім часом виходить на якісно новий рівень.

Проте і в Україні (Києві, Харкові, Одесі, Львові та інших містах) значна кількість навчальних закладів пропонує підготовку фахівців з інших країн, що робить українську мову необхідною складовою освітнього процесу. Як справедливо зазначають Т.В. Антонова і Н.А. Кліменова, “кількість іноземних студентів – один з показників успішності вузу на світовому ринку освітніх послуг” (Антонова 2017). Отже, для популяризації української освіти, виведення її на світовий рівень,

необхідно зробити її доступною. Це свідчить про потребу у впровадженні нових технологій у викладанні української мови як іноземної. Такого ж підходу вимагає і стрімкий науково-технічний прогрес, який істотно скорочує час навчання і збільшує потік інформації. Саме вирішенню цих проблем присвячено статті українських науковців Т. Касьяненко (Касьяненко 2013), І. Кочан (Кочан 2012), В. Пабат (Пабат 2016), Н. Ушакової та О. Тростинської (Ушакова 2014).

Останнім часом українські виші стали залучати велику кількість іноземних студентів, які зацікавлені в отриманні якісної та порівняно недорогої за світовими мірками освіти. Як вказують у своїй роботі О.Г. Берестнева, О.В. Марухіна і О.С. Мокіна, “привабливість <...> вузів безпосередньо залежить від уявлення про них в інформаційних і соціальних джерелах, тому важливим фактором є наявність презентаційного матеріалу про університет різними мовами на сайтах вишів, а також кропітка праця з формування позитивного іміджу в очах студентів, випускників та їхніх родичів. Цей фактор безпосередньо пов’язаний зі швидкою і безболісною адаптацією іноземних студентів до нового для них культурного, кліматичного, соціального та освітнього середовища” (Берестнева 2013).

За даними інформаційного порталу ХНУРЕ на сьогоднішній день в Україні навчаються 60 000 студентів з 148 країн світу (Информационный портал ХНУРЭ 2017), що стимулює викладачів УМІ освоювати нові методики в роботі з іноземним контингентом. Це зумовлено ще й тим фактором, що “цілі освіти зараз інші, що тягне за собою інший зміст, методи, засоби і форми освіти” (Бердичевский 2014, 229).

У своїй статті А.Л. Бердичевський вказує, що комунікативний метод навчання перестав повністю відповідати цілям і завданням навчання на сучасному етапі, відзначаючи, що “зараз можна говорити про «посткомунікативний етап» в методиці викладання іноземних мов. При цьому не йдеться про якийсь новий метод, а скоріше про нову перспективу, яка повинна наповнювати весь процес освіти засобами іноземної мови. Ця перспектива полягає в розширенні цілей освіти, що полягає в тому, що її результатом має бути не тільки і не стільки комунікативна, скільки міжкомунікативна компетенція - вміння спілкуватися з представниками іншої культури, що включає здатність до розуміння обмеженості своєї власної культури і своєї власної мови і вміння перемикатися при зустрічі з іншою культурою на інші не тільки мовні, але й немовні норми поведінки” (Бердичевский 2014, 228). З цим твердженням не можна не погодитися.

У зв’язку з цим цілком обґрунтовано стверджувати, що на сучасному етапі на перший план виходить міжкультурна освіта, яка й забезпечує реалізацію поставлених цілей і завдань, спрямованих на максимально ефективно оволодіння іноземними студентами українською мовою.

У своїй роботі “Міжкультурна комунікація: теорія і тренінг” Ю. Рот і Г. Коптельцева визначають міжкультурну освіту як “індивідуальний процес розвитку особистості, що веде до зміни поведінки індивідуума, пов’язану з розумінням і прийняттям культурно-специфічних норм поведінки представників інших культур” (Рот 2006, 40). У зв’язку з цим цілком закономірно звучить теза А.Л. Бердичевського про те, що на сучасному етапі “навчати ми повинні не мої як такої, а культури, частиною якої є мова” (Бердичевский 2014, 228). Безперечний той факт, що знайомство з українською культурою завжди було невід’ємною частиною вивчення української мови, проте зараз воно стало пріоритетним напрямком в процесі освіти.

У своїй статті А.Л. Бердичевський визначає основні складові міжкультурної освіти, зводячи їх до кількох тез:

1. Міжкультурна освіта змінює роль рідної мови і рідної культури в навчальному процесі: вони стають невіднятними аспектами міжкультурної комунікації, що оптимізують весь процес вивчення іноземної мови.

2. Міжкультурна освіта виділяє індивідуальність іншого і не обмежує його лише функцією представника своєї культури. Міжкультурний діалог як засіб і мета освіти спрямований не на удавано об’єктивне з’ясування, чим розрізняються культурні фони тих, що спілкуються, а на обмін особистим досвідом в умовах цих культурних фонів, завдяки чому і досягається взаєморозуміння.

3. Сутність міжкультурної освіти полягає в “навчанні розуміння чужого”, спрямованого на подолання ксенофобії та існуючих стереотипів, у навчанні – взаєморозумінню представників різних культур у процесі спілкування” (Бердичевский 2014, 229).

Науково-технічний прогрес і зміна стану української мови у світовому мовному просторі зумовлена економічними факторами і світовою глобалізацією і, як наслідок, зміна парадигм навчання зумовили постановку нових цілей, а саме підготовку “до контакту з іншою культурою, адекватної поведінки в умовах чужої культури, тобто формуванню міжкультурної компетенції особистості, в результаті чого досягається взаєморозуміння в процесі міжкультурного діалогу” (Бердичевський 2014, 230).

Як справедливо вказує С.В. Антипенко, “сьогодні під час навчання <...> однією з головних цілей стає формування у іноземних студентів лінгвокультурологічної компетентності, необхідної для налагодження повноцінної комунікації з носіями <...> мови”, у зв’язку із цим культура повинна становити основний зміст навчання, а “формування лінгвокультурологічної компетентності може стати метою навчання <...> вже на початковому етапі навчання” (Антипенко 2013, 86). Використання лінгвокультурологічного підходу при викладанні української мови як іноземної дуже важливо, оскільки лінгвокультурологічні відомості - це

необхідна складова комунікативної компетентності студента-іноземця, який вивчає українську мову.

Крім того, “лінгвокультурологічний підхід - це один з найбільш ефективних підходів, націлених на формування і вдосконалення навичок і умінь здійснення міжкультурного спілкування шляхом вивчення іноземної мови як феномена культури” (Антипенко 2013, 86). Як наслідок, українська культура повинна становити основний зміст вивчення української мови як іноземної.

Досить інформативними джерелами, що допомагають у вивченні історії та культури нової країни, є не тільки музеї та галереї, а й пам'ятки архітектури, вулиці, площі, парки міста. Тому цілком доцільно проводити екскурсії по цих місцях, починаючи з початкового етапу навчання. Подібна позааудиторна робота є необхідною складовою успішного формування лінгвокультурологічної компетентності, оскільки позааудиторна робота є допоміжним засобом у посиленні комунікативного аспекту в організації навчання та забезпеченні спілкування студентів між собою. Позааудиторне навчання викликає у них потребу в самовираженні, створює умови, які спонукають до усних і письмових висловлювань (Антипенко 2013, 86).

І.М. Хмельницька справедливо вказує, що “в сучасній практиці викладання іноземної мови ефективно застосовуються різні варіанти навчання у співпраці, які сприяють залученню учнів до інтерактивної діяльності на уроках. Головна ідея навчання в співробітництві - створити умови для активної спільної навчальної діяльності учнів в різних навчальних ситуаціях” (Хмельницкая). Подібна форма роботи, яка стимулює студентів до роботи в команді, може бути використана і в позааудиторній роботі, коли іноземним студентам пропонується “співпрацювати” не тільки між собою, а й з носіями мови, тим самим набуваючи необхідних комунікативних навичок.

А.В. Тарлева та А.О. Гетманець виділяють наступні основні сфери використання іноземної мови для спілкування між студентами-іноземцями і носіями мови:

- 1) навчальне життя;
- 2) повсякденне життя;
- 3) вільний час (Тарлева 2015, 59-60).

За допомогою позакласних заходів можливо об'єднати ці основні сфери вживання української мови, що дозволить у розважальній, тобто цікавій формі закріпити новий матеріал. Для підвищення мотивації у вивченні української мови викладач повинен спробувати реалізувати зв'язок навчального процесу з життям, що можна зробити за допомогою організації позакласних заходів, спрямованих на знайомство іноземних студентів з українською культурою і повсякденним життям.

Серед основних шляхів, які полегшують іноземцям акультурацію та адаптацію в іншій країні дослідник етнопсихології Т.Г. Стефаненко виділяє:

- навчання;
- просвіту;
- орієнтування;
- інструктаж;
- тренінг (Стефаненко 2006, 26).

Метою навчання та освіти є знайомство з історією, культурою, традиціями і звичаями нової країни. Мета орієнтування полягає в ознайомленні з нормами, цінностями, переконаннями нової культури. Мета інструктажу полягає в ознайомленні з можливими проблемами і способами найбільш ефективного пристосування до нових умов. Мета тренінгу - навчання на практиці безпосередньої взаємодії з представниками інших культур (Красных 2003, 25).

Цілком логічно, що аудиторна та позааудиторна робота зі студентами перебувають у тісному взаємозв'язку, що дозволяє забезпечити швидкий результат і поліпшити якість засвоєння матеріалу. Крім того, позааудиторна робота передбачає аудиторну підготовку: рецептивні види мовленнєвої діяльності можливо відпрацьовувати в аудиторії, що дозволить якісно підготуватися до продуктивного використання мови в позааудиторному спілкуванні. Як справедливо вказують Т.О. Скрябіна, О.А. Фомберг і А.В. Харламова, продуктивне використання усної мови у безпосередньому спілкуванні з носіями мови характеризується “контактністю зі співрозмовником; ситуативністю; великою часткою паралінгвістичної інформації (міміка, жести, пози); лінійністю в часі; безповоротністю відрізка мови, що відлунав; темпом, що задається тими, хто говорить; високою мірою автоматизованості” (Скрябіна 2013, 165). Це сприяє ефективному засвоєнню нового мовного матеріалу й активному використанню його на практиці.

Як вже відзначалося, на цьому етапі при вивченні української мови як іноземної використовуються якісно нові методики викладання, які передбачають розвиток комунікативної компетенції, що охоплює країнознавчу (історія, географія, економіка і культура країни тієї мови, що вивчається) і лінгвокраїнознавчу (знання особливостей мовної та немовної поведінки носіїв мови в певних ситуаціях спілкування) компетенції. Крім того, як вказує В.Ю. Тютюнник, при викладанні мови доцільно використовувати особистісно-орієнтований підхід, що передбачає “процес становлення особистості, надбання нею себе, свого людського образу: неповторної індивідуальності, духовності, творчого потенціалу” (Тютюнник 2014, 66), і, як наслідок, викладач повинен “залучити людину до світу культури, надавши їй змогу відчувати спільність з іншою людиною за допомогою єдиної (у тому числі і національної) культури” (Тютюнник 2014, 67). Саме на залучення студентів-іноземців до української культури і спрямовані позааудиторні заходи.

Зараз у межах інтерактивного підходу до освітнього процесу форми навчання зазнали кардинальних змін: традиційні уроки все частіше і

частіше поступаються місцем урокам-диспутам або урокам-дискусіям. Викладачі пропонують студентам провести дебати, рольові і ділові ігри, різноманітні тренінги, а також досить часто використовується кейс-метод. Подібні інновації в освітньому процесі спрямовані на максимально швидкий і якісний результат, оскільки, як справедливо вказує Л.Н. Аніпкина, “всі учасники освітнього процесу (викладачі, студенти) взаємодіють один з одним, обмінюються інформацією, спільно вирішують проблеми, моделюють ситуації, до того ж відбувається це в атмосфері доброзичливості та взаємної підтримки, що дозволяє студентам не лише отримувати нові знання, але і розвивати саму їх пізнавальну діяльність” (Аніпкина 2014, 5).

Ефективне оволодіння комунікативними навичками передбачає активне використання всіх цих інновацій на практиці, закріплення знань, отриманих аудиторно, у позааудиторній роботі, яку повинен організовувати викладач.

Одним з ефективних способів залучення студентів-іноземців до умов існування в новій сфері є проведення культурно-мистецьких заходів на знайомій території, такій як навчальний клас або гуртожиток. У навчальному класі можливо провести чаювання в невимушеній обстановці, присвячене певній даті. Робота зі студентами у гуртожитку найрізноманітніша: тематичні вечори, майстер-класи, міні-концерти.

Для налагодження контактів між студентами групи і для прискорення соціальної адаптації, цілком доцільно провести тематичний вечір “Особливості національної кухні”. На самому початку перебування в Україні у іноземців виникають труднощі при купівлі продуктів і пересуванні по місту. Вони звертаються за допомогою до студентів старших курсів або збираються групами. На цьому етапі основним завданням викладача є активна допомога в освоєнні необхідної лексики і активному її використанні.

На початковому етапі викладання української як іноземної “вихід в мовлення” доцільно починати з уроків-ігор, які спрямовані на підготовку студентів-іноземців до позакласного заходу. Для закріплення нової лексики, а також повторення граматичного матеріалу доречно використовувати лексико-граматичні ігри, які залучають до процесу спілкування всіх студентів у групі. Подібні ігри можуть також бути інтерактивними, що додасть їм розважальності. Наведемо приклад мовної гри, яку можна використовувати на уроці.

Гра “Інтерв’ю” (студенти повинні опитати всіх студентів у групі).

Студентам пропонується бланк з питаннями наступного плану:

1. Хто в групі снідає вдома (в кафе)?
2. Хто в групі їсть рис на обід?
3. Хто в групі п’є молоко на вечерю?
4. Хто в групі любить яблука?
5. Хто в групі не любить картоплю?

Можливо також ускладнити завдання, трансформувавши питання так, щоб вони передбачали повноцінну відповідь:

1. Де студент зазвичай купує м'ясо?
2. Коли студент зазвичай ходить в супермаркет?
3. Скільки коштує риба?

При вивченні граматики, а саме місцевого відмінка (питання “Де?”), цілком можливо організувати екскурсії по місту, поєднавши вивчення граматичної теми з лексичною темою “Місто, в якому я живу і вчуся”. Необхідний лексико-граматичний мінімум, що пропонується аудиторно на заняттях з української мови, легше і краще закріплюється позааудиторно, при моделюванні реальних ситуацій, в яких студенти безпосередньо стикаються з мовним середовищем, що сприяє формуванню комунікативної компетенції студентів.

Аудиторне вивчення багатьох лексичних тем може знайти своє продовження в організації позааудиторних заходів, які передбачають “зіткнення” з українськими традиціями та українською культурою. Наприклад, лексична тема “Їжа” може активно закріплюватися на практиці під час проведення заходу “Знайомство з українською кухнею”. На початковому етапі (аудиторно) студенти знайомляться з новою лексикою і новими граматичними конструкціями з теми. На етапі закріплення нового матеріалу можливо організувати екскурсію зі студентами по місту, під час якої можна буде познайомитися з національною українською кухнею в українських кафе.

Але найбільш результативним і продуктивним закріпленням матеріалу з теми може стати “Свято української кухні”, проведене спільно з українськими студентами. Носії мови допоможуть іноземцям не тільки в ефективному засвоєнні нових лексико-граматичних моделей, але також познайомлять їх з українськими традиціями. Із цією метою можна організувати своєрідне дозвілля в студентському гуртожитку і запропонувати студентам-іноземцям спільно приготувати національні українські страви, наприклад, борщ, вареники, млинці. Подібний вид діяльності буде сприяти тісному спілкуванню представників різних культур, а також подоланню мовних бар'єрів і толерантному ставленню до представників інших культур.

Також можна організувати тематичні заходи, присвячені українським святкам: Різду, Масниці, Великодню. Іноземним студентам буде цікаво на власні очі побачити і безпосередньо доторкнутися до українських традицій. Вони отримають своєрідний урок історії і культури України в цікавій і достатньо легко засвоюваній формі, що дозволить їм надалі вільніше почувати себе в чужій країні. Українські студенти можуть долучити іноземних студентів до української культури і за допомогою спільного виготовлення традиційних українських “писанок” або “лялькотанок”. Подібне виготовлення українських сувенірів власними руками буде досить інформативним і корисним. А відвідування виставок і музеїв,

де представлені твори відомих українських майстрів, сприятиме ще більш тісному зближенню українських та іноземних студентів.

Таким чином, організація спільного дозвілля українських та іноземних студентів сприяє не тільки максимально ефективному оволодінню останніми іноземною мовою, але й долученню студентів з іншої країни до традицій України, що забезпечує міжкультурний діалог. При цьому активно виробляється міжкомунікативна компетенція у студентів-іноземців.

Позакласна робота і активне включення іноземних студентів в міжкультурну комунікацію є дуже важливою складовою якісної підготовки іноземних студентів до навчання у вищих навчальних закладах України. Проте, на наш погляд, подібному виходу в практику повинна передувати велика аудиторна робота, яка може максимально включати в себе не тільки відпрацювання основних граматичних моделей мови та засвоєння лексичного мінімуму, а й створення міні-ситуацій, у яких можуть застосовуватися отримані знання. Студент повинен бути максимально готовий до використання отриманих в класі навичок на практиці, він повинен бути впевненим в собі. А для цього необхідно створити своєрідну “проблемну ситуацію” на занятті.

Анипкина, Л.Н. (2014): *Дискуссия как интерактивная форма обучения РКИ*. Вестник РУДН. Серия Русский и иностранные языки и методика их преподавания. 4, 5-11.

Антипенко, Е.В. (2013): *К проблеме формирования лингвокультурологической компетентности на уроках РКИ*. Український медичний альманах. 1 (4), 86-87.

Антонова, Т.В. (2017): *Процесс социальной адаптации иностранных студентов*. *Огарев-online* 6 (95). [Електронний ресурс], режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/protsess-sotsialnoy-adaptatsii-inostrannyh-studentov>

Бердичевский, А.Л. (2014): *Методика РКИ в 21 столетии, или как что-нибудь изменить, ничего не меняя*. *Язык* 21, 227-231.

Берестнева, О.Г., Марухина, О.В., Мокина, Е.Е. (2013): *Роль личностно-ориентированной среды вуза в социально-психологической адаптации иностранных студентов*. *Интернет-журнал “Науковедение”* 4. [Електронний ресурс], режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/v/rol-lichnostno-orientirovannoy-sredy-vuza-v-sotsialno-psihologicheskoy-adaptatsii-inostrannyh-studentov>

Информационный портал ХНУРЭ: Иностранные студенты в Украине (2017) [Електронний ресурс], режим доступу: <https://www.nure.info/blog/146-inostrannye-studenty-v-ukraine.html>

Касьяненко, Т.А. (2013): *Викладання української мови як іноземної: принципи оптимізації та інновації*. *Культура народів Причорноморья* 257, 7-10.

Кочан, І. (2012): Становлення і розвиток методики викладання української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної* 7, 17-24.

Красных, В.В. (2003): *“Свой” среди “чужих”: миф или реальность?* Москва.

Пабат, В. (2016): Українська мова як іноземна – шлях до полікультурного освітнього простору. *Науковий журнал* 2 (6), 136-144.

Рот, Ю. Коптельцева, Г. (2006): *Межкультурная коммуникация: теория и тренинг: уч. метод. пособие.* Москва.

Скрябина, Т.А., Фомберг, О.А, Харламова, А.В. (2013). Чтение как базисная основа развития всех видов речевой деятельности на занятиях по РКИ. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка* 14 (273), II, 164-172.

Стефаненко, Т.Г. (2006): *Этнопсихология: практикум: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений.* Москва.

Тарлева, А.В., Гетманец, А.О. (2015): Современные педагогические технологии в практике преподавания РКИ. *Русская филология: Вестник Харьковского национального педагогического университета имени Г.С. Сковороды* 2 (55), 58-61.

Тютюнник, В.Ю. (2014). Анализ концептуальных подходов к проблеме реализации личностно-ориентированного подхода при обучении русскому как иностранному. *Вестник ПДАБА* 9, 65-70.

Ушакова, Н., Тростинська О. (2014): *Вивчення української мови студентами-іноземцями: концептуальні засади.* Теорія і практика викладання української мови як іноземної. 9, 12-21.

Хмельницкая, И.М. *Использование интерактивных форм и методов при обучении иностранному языку.* [Электронный ресурс], режим доступа: <http://festival.1september.ru/articles/418693/>